

Кульбіда С.В. Засади двомовного навчання — в контексті реалізації положень конвенції про права нечуючих осіб. С. Кульбіда. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивне навчання в Новій українській школі» 26 - 27 березня 2018 р. у двох частинах, м. Геребовля. Упоряд. : Лапін А.В., Сурмай Л.О., Щуцька О.І. - Ч. 1. - Київ: Інтерсервіс, 2018. - С. 49 - 52.

УДК 376-056.263:[81'246.2/81'221.24]:342.7(045)

Кульбіда С.В.
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу навчання жестової
мови
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

ЗАСАДИ ДВОМОВНОГО НАВЧАННЯ - В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ ПРО ПРАВА НЕЧУЮЧИХ ОСІБ

Нині в освіті накопичено значний досвід двомовного навчання, який ґрунтується на досягненнях соціокультурного підходу, що чинить помітний вплив на установки суспільної свідомості, зокрема, на ставлення до осіб з особливостями психофізичного розвитку, зокрема глухих і слабкочуючих.

Система освіти в Україні є особливим соціальним інститутом, розвиток якого зумовлений цивілізаційними трансформаціями, які визначають довготривалу перспективу. Окремі соціальні показники виявляються залежними від якості педагогічної роботи, зокрема формування статусу нечуючої людини з у питанні соціальних стосунків, значною мірою, визначається характером і рівнем її освіченості.

Методологічною основою визначення змісту двомовного навчання нечуючих є загальнолюдські цінності, гуманізм та центрованість на актуальних потребах і перспективних інтересах нечуючої дитини не з позиції дефектності, а з позиції розвитку її компенсаторних можливостей.

Метою двомовного навчання (українська мова і українська жестова мова) глухих і слабкочуючих осіб є задоволення індивідуальних потреб нечуючих громадян України у доступному й ефективному методі навчання, який враховує актуальні можливості дитини і реалізацію її освітніх прав, а також забезпечення потреб держави у професійних, освічених громадянах, які володіють відповідним рівнем предметних знань, інтелектуального, комунікативного й соціального розвитку. Основні положення двомовного навчання висвітлено у працях українських вчених та практиків: Наталії Адамюк, Ольги Біланової, Євгенії Грищенко, Олени Дробот, Наталії Зборовської, Наталії Іванюшевої, Наталії Каменської, Світлани Кульбіди, Віри Муць, Василя Стьопкіна, Ірини Чепчиної, Маргарити Курзіної, Дмитра Федорченка та ін.

Кульбіда С.В. Засади двомовного навчання — в контексті реалізації положень конвенції про права нечуючих осіб. С. Кульбіда. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивне навчання в Новій українській школі» 26 - 27 березня 2018 р. у двох частинах, м. Геребовля. Упоряд. : Лапін А.В., Сурмай Л.О., Щуцька О.І. - Ч. 1. - Київ: Інтерсервіс, 2018. - С. 49 - 52.

Соціальна значущість двомовного навчання виражається у наступних позиціях:

- забезпечення культурної (в т. ч. – мовної) самобутності нечуючої спільноти;
- підвищення рівня освіченості й якості освіти нечуючих;
- переорієнтація фокусу навчання із домінування значення розвитку мовлення, на розвиток мислення, інтелекту й особистості нечуючої загалом;
- реалізація потреб нечуючих на доступний, доцільний, зручний метод навчання;
- підтримка формування позитивної самоідентифікації нечуючих як представників мовно-культурної меншини.

Основні завдання двомовного навчання нечуючих:

- визначення нормативно-правового, організаційного, навчально-методичного, кадрового забезпечення як умов впровадження та розвитку двомовного навчання нечуючих;
- впровадження двомовного навчання на всіх рівнях освіти нечуючої особистості;
- створення системи мовно-педагогічної підтримки й інформування батьків нечуючих;
- удосконалення й розробка мовного компонента навчальних предметів;
- різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, задоволення її інтересів і потреб;
- збереження і зміцнення морального, фізичного і психічного здоров'я вихованців;
- формування у нечуючих бажання і вміння вчитися, виховання потреби і здатності до навчання упродовж усього життя, вироблення умінь практичного і творчого застосування здобутих знань.

Зміст визначається на засадах фундаменталізації, науковості і системності знань, їхньої цінності для соціального становлення людини, гуманізації і демократизації двомовної освіти, ідей полікультурності, взаємоповаги між мовними й культурними соціальними групами. У відборі змісту враховуються його доступність, науковість, наступність і перспективність, практична зорієнтованість, можливості для загальнокультурного, наукового, технологічного розвитку особистості, індивідуалізації, диференціації навчання.

Зміст освіти осучаснюється таким чином, щоб випускники загальноосвітніх закладів могли швидко й ефективно адаптуватися у самостійному житті, цілеспрямовано використати свій потенціал як для самореалізації в професійному і особистому плані, так і в інтересах суспільства й держави.

За змістовими компонентами двомовне навчання поділяється на предметно-змістовий компонент і мовний компонент.

Кульбіда С.В. Засади двомовного навчання — в контексті реалізації положень конвенції про права нечуючих осіб. С. Кульбіда. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивне навчання в Новій українській школі» 26 - 27 березня 2018 р. у двох частинах, м. Геребовля. Упоряд. : Лапін А.В., Сурмай Л.О., Щуцька О.І. - Ч. 1. - Київ: Інтерсервіс, 2018. - С. 49 - 52.

Предметно-змістовий компонент системи двомовного навчання нечуючих має відповідати предметно-змістовому компоненту стандарту відповідної ланки системи загальної освіти чуючих.

Мовний компонент білінгвальної освіти нечуючих ґрунтується на основі забезпечення у навчально-виховному процесі паритетного функціонування жестової і національної словесної мов. Зважаючи на той факт, що сучасна система спеціальної освіти для нечуючих ґрунтувалась на засадах біолого-медичної концепції глухоти, основним є усний метод навчання, то для переходу на двомовну систему навчання соціокультурного розуміння глухоти н необхідно значно збільшити питому вагу предмета «УЖМ» та активізувати оволодіння й використання в процесі міжособистісної комунікації в рамках навчально-виховного процесу української жестової мови.

Реалізація мовного компоненту має виявлятися і в усвідомленні й цілеспрямованому проектуванні навчання відповідно наступних аспектів:

а) введення до навчальних планів (інваріантна складова) низки навчальних предметів, що спрямовані на розвиток жестомовної комунікативної компетенції, як прояву культурного надбання спільноти глухих, серед них – «Українська жестова мова», «Історія глухих», «Культура глухих»;

б) жестова мова має визнаватися й використовуватися як засіб комунікації і одержання знань з немовних навчальних предметів та сфер пізнання;

в) жестова мова може бути використана як засіб трансформації одержаної учнем інформації в особистісну систему знань, умінь, переконань;

г) жестомовна комунікація виступає як засіб розвитку і самовираження особистості нечуючого школяра, утвердження в суспільстві.

До згаданого варто додати, що жестова мова має використовуватися як засіб комунікації з дитиною й поза аудиторний час.

Зважаючи на той факт, що близько 90 % нечуючих дітей мають чуючих батьків, особливу увагу необхідно приділити вивченню й опануванню дитиною жестової мови в системі дошкільної освіти. Вивчення жестової мови в системі двомовної освіти відбувається в кількох напрямках:

- жестова мова як рідна / перша мова. До даної категорії належать глухі діти з сімей нечуючих, що вивчали жестову мову від народження.

- жестова мова як друга мова. До даної категорії належать слабочуючі діти, глухі діти з сімей чуючих, пізнооглухлі особи, що почали вивчати жестову мову лише з часу організованого спеціального навчання.

- жестова мова як іноземна. Для чуючих осіб, що вивчають жестову мову в штучних умовах, вона є іноземною мовою. Зокрема, це актуально стосовно чуючих сурдопедагогів та перекладачів жестової мови.

Передумовами впровадження білінгвального навчання в систему загальноосвітньої і спеціальної освіти нечуючих є наступні: визнання важливості ролі жестової мови в розвитку психіки дитини і її предметної

Кульбіда С.В. Засади двомовного навчання — в контексті реалізації положень конвенції про права нечуючих осіб. С. Кульбіда. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивне навчання в Новій українській школі» 26 - 27 березня 2018 р. у двох частинах, м. Геребовля. Упоряд. : Лапін А.В., Сурмай Л.О., Щуцька О.І. - Ч. 1. - Київ: Інтерсервіс, 2018. - С. 49 - 52.

компетенції; розробка дидактичного забезпечення основ навчального процесу на основі паритету словесної та жестової мов; створення програм й здійснення якісної підготовки та перепідготовки педагогів, відповідно до вимог білінгвальної освіти, яка передбачає розвиток низки компетенцій: жестомовну, комунікативну, предметну, методичну та ін.; створення системи моніторингу результатів впровадження білінгвального навчання, змін в академічних досягненнях і особистісному розвитку дітей.

Реалізація окреслених положень дасть змогу:

- удосконалити систему освіти нечуючих, зорієнтованої на реалізацію прав нечуючих засобами доступної і зрозумілої інформації;
- створити умови для найоптимальнішого й відповідного до віку психічного розвитку нечуючих дітей;
- забезпечити опанування нечуючою дитиною предметною й жестомовною комунікативною компетенціями.

Двомовне навчання є ефективним інструментом засвоєння глухими спеціальних знань, засобом формування навичок до міжкультурного спілкування та полікультурного виховання, а також засобом формування особистості, шляхом залучення її до ширшої взаємодії із оточуючим світом.

Використання жестової та словесної національних мов, як рівноправних для навчання глухих з одного боку, та використання природних здібностей нечуючої людини для забезпечення її особистісного розвитку та професійного становлення, надання можливостей для розширення сфер самореалізації і встановлення ширшого кола контактів, з другого, вносить в позиції як загальноосвітньої, так і спеціальної освіти для нечуючих значне гуманістичне підґрунтя.

Список використаних джерел:

1. Концепція білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху / [С. В. Кульбіда, І. І. Чепчина та ін.]. – К. : УТОГ, 2011. – 53 с. <http://lib.iitta.gov.ua/9292/>
2. Кульбіда С. В. Білінгвальне навчання нечуючих: стан, перспектива розвитку / С. В. Кульбіда // Дефектологія. - 2006. - № 3. - С. 2-3. - Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>
3. Кульбіда С.В. Концептуальні засади навчання нечуючих і використання жестової мови (на матеріалах зарубіжної теорії та практики) / С.В. Кульбіда // Жестова мова й сучасність: збірник наукових праць. – 2008. – Вип. 3. – С. 26–33. <http://lib.iitta.gov.ua/1978/>
4. Кульбіда С. В. Теоретико-методичні засади використання жестової мови у навчанні нечуючих : монографія / С. В. Кульбіда. - К. : Поліпром, 2010. - 503 с.
5. Кульбіда С.В. Філософські підходи теоретико-методологічної бази спеціальної освіти: джерела розвитку нечуючої особистості / С.В. Кульбіда // Жестова мова й сучасність: збірник наукових праць. – 2012. – Вип. 7. – С. 175–196. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/1983>
6. Формування жестомовної комунікативної компетенції – від розуміння до застосування / С. В. Кульбіда // Особлива дитина : навчання і виховання. – 2016. – № 1/77. – С. 15–29.

Кульбіда С.В. Засади двомовного навчання — в контексті реалізації положень конвенції про права нечуючих осіб. С. Кульбіда. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивне навчання в Новій українській школі» 26 - 27 березня 2018 р. у двох частинах, м. Герєбовля. Упоряд. : Лапін А.В., Сурмай Л.О., Щуцька О.І. - Ч. 1. - Київ: Інтерсервіс, 2018. - С. 49 - 52.

7. Kulbida S. The steps ukrainian science in the study and popularization the ukrainian sign language / Svitlana Kulbida / Issues of upbringing and teaching in the context of modern conditions of objective complication of the person's social adaptation processes. — 9.02. — 15.02.2017. - Режим доступу: gisap.eu/ru/node/119449